

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 9 (Aralık/December 2022), s. 525-540.
Geliş Tarihi-Received: 06.11.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 16.12.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1200129

Kur'an-ı Kerim Kaynaklı Ashab-ı Kehf Kıssası'nın Türk Şiirine Yansıması: Halk Şairi Ahmet Çıtak'ın Mesnevi Örneği*

The Reflection of the Quran Originated Seven Sleepers Story on the Turkish Poetry: An Example of Minstrel Ahmet Çıtak's Mesnevi

Bedri ÖZÇELİK*

Öz

Birçok dinde ve inanışta olduğu gibi Hristiyanlık ve İslamiyet'te de Ashab-ı Kehf'le ilgili inançlara yer verilmiştir. Bunun neticesinde hem Doğu hem de Batı toplumları tarafından muteber kabul edilen kutsal kitaplarda, bazı dini metinlerde ve mitlerde Ashab-ı Kehf hadisesi konu olarak ele alınmış, işlenmiş ve günümüze kadar ulaştırılmıştır. İslamiyet'in etkisiyle özellikle dini eserlerde yer alan Ashab-ı Kehf kıssası, Türk kültürü içinde sadece dini eserlerde yer almamış aynı zamanda Türk dili ve edebiyatının önemli olay anlatan metinlerinden biri olmuştur. Ashab-ı Kehf anlatısı pek çok edebi esere kaynaklık etmiş, sözlü ve yazılı edebi eserin üretilmesine katkı sağlamıştır. Binlerce yıl önce yaşanan Ashab-ı Kehf hadisesi, Türk edebiyatının mensur eserlerinde oldukça fazla yer aldığı gibi Türk şiirine de kimi zaman telmih sanatı kimi zaman da müstakil bir eser olarak yansımıştır. Özellikle Ashab-ı Kehf olarak adlandırılan mağara arkadaşlarının isimleri şiirlerde geçmiş ve bu hadiseyi hatırlatarak telmih sanatı yapılmıştır. Daha çok divan şairleri tarafından konu olarak işlenen bu kıssa az da olsa halk şairleri tarafından da ele alınmıştır. XX. yüzyılda Kahramanmaraş'ın Kuzey ilçelerinden biri olan Elbistan'da yetişmiş halk şairlerinden Ahmet Çıtak'ın kaleme aldığı "Ashab-ı Kehf" mesnevisinde ve "Yediler" adlı semaisinde söz konusu kıssa, sanatçının kurgusuna göre anlatılmaktadır. Bu çalışmada "Yediler" adlı semai üzerinde bir inceleme yapılmamış sadece Çıtak'ın mesnevisi üzerinde durulmuş, bu mesnevi hakkında inceleme ve değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde konusunu Kur'an-ı Kerim alan Ashab-ı Kehf kıssasının Türk edebiyatına ve şiirine yansıması hususundaki görüş ve düşünceler dile getirilmiştir. Daha sonra Ahmet Çıtak'ın hayatı ve şiire başlamasında etkili olan hem babasının hem de kendinin görmüş olduğu rüyalara dikkat çekilmiştir. Sonra mesnevisinin oluşum bağlamı ve bu bağlamın Kur'an-ı Kerim kaynaklı olduğu yönündeki tespitler belirtilmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında klasik metin inceleme yöntemi kullanılarak mesnevinin şekil ve muhteva bakımından metin analizi yapılmıştır. Çalışmanın amacı, Çıtak'ın Kur'an-ı Kerim kaynaklı Ashab-ı Kehf kıssasını konu edinen mesnevisini tanıtmak, bu mesnevi metninin incelemesini yapmak ve tarihi bir kıssanın XX. yüzyıl Türk halk şiirine yansımalarını ortaya koymaktır.

* Bu makale, Ahi Evran 2. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde (21-23 Ekim 2022, Kırşehir-Türkiye) sunulan bildiriden üretilmiştir.

* Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fatma Şenses Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Kırıkkale/Türkiye, e-posta: bedriozcelik@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7589-2731.

Anahtar Kelimeler: Yedi Uyurlar Kıssası, Türk şiiri, Ahmet Çıtak, mesnevi.

Abstract

As with many religions and faiths, beliefs regarding the Seven Sleepers have been included both in Christianity and Islam. As a result of this, the Seven Sleepers story has been addressed, discussed and reached the present day featured as a subject in books regarded as credible both by the Eastern and Western societies, some religious texts and myths. In the Turkish culture, the Seven Sleepers story which takes place especially in the religious works with the impact of Islam, does not take place only in the religious texts but also has become one of the texts describing a significant scene of the Turkish language and literature. The Seven Sleepers narrative has formed the basis of many literature works and it has contributed in the production of verbal and written literary works. The Seven Sleepers event that took place thousands of years ago echoed in the Turkish poems incidentally as the art of reference and sometimes as a detached work as well as taking place very often in the Turkish literature's prose works. Particularly, the names of the cave friends called the Seven Sleepers are seen in poems and the art of reference is thus done by recalling this event. Treated as a subject mostly by the Ottoman poets, this story is addressed by the minstrels even if just a little. In the mesnevi "Ashab-ı Kehf" and the "Yediler" semai written by Ahmet Çıtak who was a minstrel brought up in one of the Northern districts of Elbistan in the twentieth century, the story in question is told according to the artist's fiction. This study doesn't cover any research on the "Yediler" semai but rather emphasizes only on the Çıtak's mesnevi and research and evaluations are made on the aforesaid mesnevi. In the introduction section of the study, opinions and thoughts on the reflection of the Seven Sleepers, which took its subject from the Quran, on the Turkish literature and poetry were expressed. Later, attention was drawn to the dreams seen by both Ahmet Çıtak and his father, which were influential on his life and his beginning to poetry. Then, the context of the formation of his mesnevi and identifications in the direction that this context stemmed from the Quran were emphasized. Text analysis was carried out in the later parts of the study in terms of form and content by using the classical text review method. The aim of the study is to demonstrate the Çıtak's mesnevi mentioning the Seven Sleepers story originating from the Quran, to examine the mesnevi text and to reveal the reflections of an ancient story to the 20th century Turkish folk poetry.

Keywords: Seven Sleepers Story, Turkish poetry, Ahmet Çıtak, masnavi.

Giriş

Edebiyatın oluşumunda ve dönemlere ayrılmasında o edebiyatın sahibi olan milletin dili, dini, yaşadığı coğrafya ve hayat anlayışı etkili unsurlar olarak kabul edilmektedir. Türklerin İslam dinini kabul etmesi ile birlikte edebi metinlerinin şekil ve muhtevasında birtakım yenilikler görülmeye başlanmıştır. Bu değişimde Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kıssaların da etkisi vardır. Kur'an-ı Kerimdeki kıssa anlatım üslubu önemli bir husustur. Kur'an-ı Kerim'de anlatılan bu kıssalar İslami Türk edebiyatının edebi eserlerini meydana getirirken sanatçılar tarafından faydalanılan öncelikli temel metinlerden biri olarak kabul edilmektedir (Yekbaş, 2012, s. 312).

Kur'an-ı Kerim'in on sekizinci suresi olan Kehf suresinin dokuzuncu ile yirmi altıncı ayetleri arasında doğrudan söz konusu edilen Ashab-ı Kehf kıssası, muhtevasında yer alan mesajlar ve sanatçıların dünyasında oluşturduğu imaj ve imgelerle Türk edebiyatındaki birçok yazılı ve sözlü anlatım türüne konu edinilmiştir (Erdem, 2013, s. 394). Kur'an-ı Kerim'de yeniden dirilişin bir delili olarak anlatılan kıssa "uzun süre mağarada uyuyup yeniden uyanma olayı" (Erdem & Demir, 2019, s. 17) hikâye etme ve menkıbevi yönüyle hem nesir hem de nazım olarak Türk edebiyatına yansımıştır.

Kehf suresinde; insanın, karşılaştığı sıkıntılara sabretmek suretiyle ve Allah'a inançlarında sadık olmak şartıyla doğru yolda kalacağına işaret edilmektedir. Bu surede, gerçekten iman eden kimsenin her zaman Allah'ın şefkat ve merhametine mazhar olacağına, Allah'a yönelenlerin her daim sıkıntılardan kurtulacağına yönelik hususlara yer verilmektedir. Bütün bunlar, Ashab-ı Kehf kıssasını Türk kültür ve Türk edebiyatının önemli kaynaklarından birisi haline getirmiştir (Yekbaş, 2012).

Bu konu İslamiyet'in etkisiyle meydana gelen dinî eserlerde olduğu gibi lâ-dinî eserlerde de edebi nitelikte ele alınmış ve işlenmiştir. Türk edebiyatında pek çok yazar ve şair Ashab-ı Kehf kıssasını konu alan müstakil eserler yazmış ve konuyla ilgili son derece kapsamlı telmih, mecaz ve iktibas sanatlarına yer vermiştir (Şengün, 2019, s. 366).

Halk arasında dile getirilen anlatma esasına bağlı türlerde de Ashab-ı Kehf kıssasının birçok varyantı bulunmaktadır. Özellikle bu hadisenin geçtiği coğrafya ve buralardaki mağaralarla ilgili rivayetlerin nicelik olarak çokluğu halkın bu kıssaya olan ilgisini göstermektedir. Halk şairleri de bu hadiseye alâka göstermiş, bu kıssadan ilham almış ve duygularını farklı nazım şekilleriyle dile getirmişlerdir. Özellikle Afşin-Elbistan Kültür Havzası'nda yetişmiş olan Hayati Vasfi Taşyürek ile Mazunî Şerif'in bu konuyla ilgili şiirleri örnek olarak verilebilir (Yekbaş, 2013, s. 315,316).

XX. yüzyılın önemli halk şairlerinden olan Ahmet Çıtak'ın beslendiği kültür çevresi de ona belirtilen imkânları sunmuş, o da Ashab-ı Kehf mesnevisini Türk edebiyatına kazandırmıştır. Çalışma, Çıtak'ın Kur'an-ı Kerim kaynaklı Ashab-ı Kehf kıssasını konu edinen mesnevisini tanıtmak, bu mesnevi metninin incelemesini yapmak ve tarihi bir kıssanın XX. yüzyıl Türk halk şiirine yansımalarını ortaya koyma amacını taşımaktadır. Bu çalışmada, öncelikle söz konusu mesnevinin üretim bağlamı hakkında bilgi verilmiş daha sonra da klasik metin inceleme yöntemi kullanılarak eser, şekil ve muhteva yönünden incelenip metin analizi yapılmıştır.

Ahmet Çıtak (1893-1963)

Ashab-ı Kehf kıssasını konu olarak ele alan Türk halk şairlerinden biri de Ahmet Çıtak'tır. Onun hakkındaki bilgiler yöreyle ilgili yapılan çalışmalarda yer almaktadır. Bu kaynaklara göre Çıtak, 1893 yılında Kahramanmaraş ilinin Elbistan ilçesine bağlı Kızılcaoba Mahallesi'nde varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Doğumuyla ilgili ilginç bir gelişmeyi Ahmet Çıtak babasından dinlediği şekliyle şöyle nakletmektedir:

“Ben daha doğmamışım. O zaman merhum babam tüccar olarak Halep'e gitmiş. Orada bir rüya görüyor. Rüyasında, ihtiyar, nurani yüzlü iki zat: “Bir oğlun oldu. Adını Ahmet Zeki vuracaksın.” Diyorlar. Babam Halep'ten dönmeden ben doğmuşum. Merhume anam adı Şeyh Hamit koyuyor. Babamın dönüşünde önüne müjdeciler çıkıyor. Merhum; müjdecilere diyor ki: “Müjdenizi biliyorum, bir oğlum dünyaya geldi.” Rüyasında kendisine söylendiği gibi adı Ahmet Zeki olarak değiştiriyor.” (Yakar, 2014, s. 6).

Ailesi, onun iyi yetişmesi için her türlü çabayı göstermiş, okuması için Kayseri Rüştiyesine göndermiş, ancak eğitimini tamamlayamamıştır. Geçimini rençper olarak köyünde ziraat işleri yaparak sağlamıştır. O, 18 Ocak 1963 tarihinde geçirdiği trafik kazasında vefat etmiştir (Yakar, 2014, s. 5; Kurt, 1996, s. 37; Avcı, 2015, s. 47; Alparslan & Yakar, 2009, s. 63).

Doğumunda olduğu gibi şair olmasında da rüyanın “gelecekte haber verme” niteliği dikkat çekmektedir. Ahmet Çıtak sekiz yaşında bir rüya görmüş, annesi tarafından bu rüya onun şair olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Şair, bu olayı şu şekilde dile getirmektedir:

“Sekiz yaşına geldiğim zaman ben de bir rüya gördüm. Pir, nurani yüzlü, beyaz sakallı iki ihtiyar, elimden tuttular ve şöyle dediler: “Senin ismini biz vurduk.” Üzerime ufak ve beyaz darıdan dökmeğe başladılar. Öyle döktiler ki boğulacak hale geldim. Uyandığım zaman ter içinde titriyordum. Hemen anamı uyandırdım

ve rüyamı anlattım. Anam da: "Oğlum sen güçlü bir şair olacaksın" dedi. Bende şiir sevgisi başladı" (Yakar, 2014, s. 6-7).

Ahmet Çıtak, XX. yüzyılın ilk yarısında adından söz ettiren önemli bir halk şairi olarak tanınmaktadır. Aynı zamanda divan şiiri geleneğine de eserler ortaya koymuştur. Sekiz yaşında içine düşen şairlik ateşini küçük yaşlarda usta şairlerin şiirlerini okuyarak söndürmeye çalışmıştır. Yirmi iki yaşında Naciye Hanım'ı görünce Çıtak'a aşk ateşi de eklenmiş ve bunun üzerine onun şiir söyleme yeteneği ortaya çıkmıştır. Onun Naciye Hanım ile evlenmeden önce yazdığı yüze yakın "aşk şiiri" eserleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Doğaçlama şiirler söyleyebilen Çıtak, yöresinde bulunan ve çevreden gelen âşıklarla atışmalara katılmış ve bu atışmaların çoğu mahallî gazetelerde yayınlanmıştır (Alparslan, Alıcı, & Yakar, 2009, s. 23; Alparslan & Yakar, 2009). Ahmet Çıtak, bilhassa 1960 öncesi siyasi ortamı yeren "Beyler" ve "Sizindir" redifli yergileriyle tanınmıştır (Alparslan & Yakar, 2009, s. 63). Ayrıca Arapça ve Farsça kelimeleri şiirlerinde ustaca kullanmış, ayet ve hadisleri şiirlerinde işlemiştir. Bu yönü daha çok "Ashab-ı Kehf", "Kerbela" konulu şiirlerinde ve naatlarında görülmektedir. Bu şiirlerini yazarken aruz vezni kullanmıştır. Bunun dışında Çıtak'ın yine Ashab-ı Kehf'i konu edinen ve dörtlük nazım birimiyle 7'li hece ölçüsüyle yazılmış olan "Yediler" adlı şiir de aynı muhtevayı içermektedir.

Ahmet Çıtak'ın şiirlerinin büyük bir kısmı Elbistan ilçesinin yaşayan kültür hazinelerinden Mehmet Göçer'in özel arşivinde yer almaktadır. Aynı zamanda ilçede görev yapmış olan Hâkim Vecdi Yarman ve İmam-Hatip Arif Tapan'ın özel ilgileriyle Çıtak'tan elde ettikleri de onun şiirlerinin kaybolmamasını sağlamıştır. Torunu Tuğgeneral Celal Çıtak'ın dedesinin şiirlerini bir miras görüp koruması da bu hazinenin varlığını sürdürmesine katkıda bulunmuştur. Bunun yanında Ahmet Çıtak'ın "Engizek" ve "Demokrasiye Hizmet" gazetelerinde yayımlanan şiirleri de onun üretken bir halk şairi olduğunu göstermektedir. Çıtak, 1930'lu yıllara kadar özellikle aşk ve dini muhtevalı şiirlerini Osmanlı Türkçesi ile yazmıştır. Onun bu şiirlerini Mehmet Ali Kılıç günümüz Türkçesine aktarmıştır. Çıtak'ın bu şiirlerinin orijinali elde edilememiştir. Belirtilen kaynaklardan elde edilen şiirler Serdar Yakar tarafından kitaplaştırılmıştır (2014).

Ashab-ı Kehf Mesnevisinin Üretim Bağlamı

Çalışmada tercih edilen "üretim bağlamı" terimi; genel anlamda kabul gören, performans kuramında dile getirilen icra ortamında irticalin olmaması ve şairin kültür ortamına göre sunumunda farklılıklara yönelmesi olarak ele alınmamıştır. Burada "bağlam"; şiirlerin ne zaman, nasıl, niçin, nerede, hangi koşullarda meydana getirildiğinin bizzat şairin şiirlerinin üretilmesi ile ilgili notlar ve şiirlerin içeriğinden elde edilen bilgiler olarak kabul edilmiştir. Bir şiirin üretim bağlamının bilinmesinin gerek araştırmacılara gerek okuyuculara neler kazandıracığı "*Türk Edebiyatı Tarihinde Usul*" adlı çalışmada şu şekilde dile getirilmektedir:

"Eserin meydana geldiği muhit ve zaman ile muharririne göre, yâni daha ziyade tarihî bir görüş noktasından tetkik olunmalıdır. Tetkik ettiğimiz eser nasıl ve ne gibi ruh hallerinin ve teessürlerin ne türlü bir tabiat üzerine nüfuzundan vücuda gelmiştir? Bunu anlamak için hal tercemelerine, muharririn şahsi ve umumi hayatına, tahsil ve tefekkür tarzına ve daha sair irki, irsi ve muhite ait tesirlere müracaat etmelidir. Metnin tarih ve yazıldığı yer malum olmalıdır. Metnin tarih ve yazıldığı yerin malum olmasından ne gibi faydalar elde edileceği izaha muhtaç değildir" (Köprülü, 1999, s. 40-41).

Çıtak'ın Ashab-ı Kehf mesnevisinin üretim bağlamını şairin kendisi şöyle anlatmaktadır:

“Afsin ilçesi civarında bulunan mübarek Yediler makamına Naciye’ mi götürmeyi ve kurban kesmeyi vaat etmişim. Düğünden sonra Naciye’yi de alarak beraber Yediler makamına gittik. Bu makamı gören Naciye, bana hitap ederek; “sen âşık olduğunu daima söylüyorsun. Kur’an’da mevcut bu Yediler makamı Ashab-ı Kehf’e uzun bir manzume söyle de dinleyeyim” dedi. Ben de zaten bu tatlı ve kıymetli teklifi bekliyordum. Hemen Yediler makamını Sure-i Kehf ‘in buyruklarına göre tarif etmeye başladım. Yedilerin makamı olan Ashab-ı Kehf’i ziyaretle kurbanları kestirdik. Hamdolsun maneviyatım kuvvetli ve yaradılıştan beri kalbim imanla doludur. Dinime candan bağlıyım. Bu muhterem Evliyalara karşı içimde daima bir saygı, sevgi ve inanç mevcuttur. Zaten dolu olan içimi boşaltmak için bir vesile arıyordum. Bundan daha aziz vesile olur mu? Naciye’den aldığım sürurla bunlara olan imanımın birleşmesiyle gece sabaha kadar uyumayıp püryan olarak yazma ve söyleme hislerimi kamçılıadığından bu şiiri iki günde yazdım.” (Yakar, 2014, s. 99, 120).

Şiirin üretim bağlamında da bahsedildiği gibi şairin eşi Naciye Hanım’ın; “*Sen âşık olduğunu daima söylüyorsun. Kur’an-ı Kerim’de mevcut bu Yediler makamı Ashab-ı Kehf’e uzun bir manzume söyle de dinleyeyim.*” (Yakar, 2014, s. 99) şeklindeki isteği ile şair Kur’an-ı Kerim kaynaklı Ashab-ı Kehf kıssasını esas olarak bu mesneviyi yazmıştır. Şiirin üretim bağlamına kaynaklık eden ve Kur’an Kerim’de yer alan Ashab-ı Kehf kıssasının meali şu şekildedir:

“9. Yoksa sen, (sadece) Ashab-ı Kehf ve Ashab-ı Rakım’i mi bizim ibret verici delillerimizden sandın?¹ 10. Hani o gençler mağaraya sığınmışlardı da, “Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz şu durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır” demişlerdi. 11. Bunun üzerine biz de nice yıllar onların kulaklarını (dış dünyaya) kapattık (Onları uyuttuk). 12. Sonra onları uyandırdık ki, iki zümreden hangisinin bekledikleri süreyi daha iyi hesap ettiğini bilelim. 13. Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz: Şüphesiz onlar Rablerine inanmış birkaç genç yiğitti. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık.² 14,15. Kalkıp da, “Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. O’ndan başkasına asla ilâh demeyiz. Yoksa ant olsun ki saçma bir söz söylemiş oluruz. Şunlar, şu kavmimiz, O’ndan başka tanrılar edindiler. Onlar hakkında açık bir delil getirselerdin ya! Artık kim Allah’a karşı yalan uydurandan daha zalimdir?” dediklerinde onların kalplerine kuvvet vermiştik. 16. (İçlerinden biri şöyle dedi:) “Mademki onlardan ve Allah’tan başkasına tapmakta olduklarından yüz çevirip ayrıldınız, o hâlde mağaraya çekilin ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve içinde bulunduğunuz durumda yararlanacağınız şeyler hazırlasın.”³ 17. (Orada olsaydın) güneş doğduğunda onun; mağaralarının sağ tarafına kaydığını, batarken de onlara dokunmadan sol tarafa gittiğini görürdün. Kendileri ise mağaranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah’ın mucizelerindedir. Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın. 18. Uykuda oldukları hâlde, sen onları uyanık sanırsın. Biz onları sağa

¹ “Kehf” mağara ve dağların içindeki dehliz demektir. “Rakım” ise âyette söz konusu edilen mağaraya konulan kitabedir. Bazı bilginlere göre rakım, mağaraya sığınan gençlerin mensup olduğu köyün veya kentin adıdır. Rakım, yüksek dağ ve tepe anlamına da gelmektedir. Bu ayette; Allah’ın, hayret uyandıran delillerinin “Ashab-ı Kehf”ten ibaret olmadığına, sürekli olarak gerçekleştikleri için, sıradan işlermiş gibi algılanan sayısız olayların da birer ilâhî kudret göstergesi olduklarına dikkat çekilmektedir (Başkanlığı, Diyanet İşleri, 2011, s. 293)

² Ashab-ı Kehf kıssasının Bizans imparatoru Decius’in (Dakyanus’un) devrine ait olduğu rivayet edilmektedir (Başkanlığı, Diyanet İşleri, 2011, s. 293).

³ Ashab-ı Kehf, bu konuşmadan sonra uykuya dalmışlardır. Bundan sonraki âyetler onların uykudaki hâllerini tasvir etmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011, s. 294).

sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi.) Onları görseydin, mutlaka onlardan yüz çevirip kaçırdın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı. 19. Böylece biz, birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri: “Ne kadar kaldınız”? dedi. (Bir kısmı) “Bir gün, ya da bir günden az”, dediler. (Diğerleri de) şöyle dediler: “Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; (şehir halkından) hangisinin yiyeceği daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin. Ayrıca, çok nazık davransın (da dikkat çekmesin) ve sizi hiçbir kimseye sakın sezdirmesin.” 20. “Çünkü onlar sizi ele geçirirlerse ya taşlayarak öldürürler yahut kendi dinlerine döndürürler. O zaman da bir daha asla kurtuluşa eremezsiniz.” 21. Böylece biz, (insanları) onların hâlimden haberdar ettik ki, Allah'ın va'dinin hak olduğunu ve kıyametin gerçekleşmesinde de hiçbir şüphe olmadığını bilsinler. Hani onlar (olayın mucizevî tarafını ve asıl hikmetini bırakmışlar da) aralarında onların durumunu tartışıyorlardı. (Bazıları), “Onların üstüne bir bina yapın, Rableri onların hâlini daha iyi bilir” dediler. Duruma hâkim olanlar ise, “Üzerlerine mutlaka bir mescit yapacağız” dediler. 22. (Ey Muhammed!) Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler. Yine, “Beş kişidirler, altıncıları köpekleridir” diyecekler. Şöyle de diyecekler: “Yedi kişidirler, sekizincileri köpekleridir.” De ki: “Onların sayısını Rabbiniz daha iyi bilir. Zaten onları pek az kimse bilir. O hâlde, onlar hakkında (Kur'an'daki) apaçık tartışma(yı aktarmak)dan başka tartışmaya girme ve bunlar hakkında onlardan hiçbirine bir şey sorma.” 23. Hiçbir şey hakkında sakın “yarın şunu yapacağım” deme! 24. Ancak, “Allah dilerse yapacağım” de. Unuttuğun zaman Rabbinizi an ve “Umarım Rabbiniz beni, bundan daha doğru olana ulaştırır” de. 25. Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Buna dokuz daha eklediler. 26. De ki: “Kaldıkları süreyi Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gaybını bilmek O'na aittir. O, ne güzel görür; O, ne güzel işitir! Onların, O'ndan başka hiçbir dostu da yoktur. O, hükmüne hiçbir kimseyi ortak etmez.” (Diyaret İşleri Başkanlığı, 2011, s. 293-295).

Kur'an-ı Kerim'de geçen bu kıssanın ilk dört ayetinde (9-12) söz konusu hadisenin bir özeti yapılmaktadır. 13-17. ayetlerde gençlerin kaçarak mağaraya sığınmalarından bahsedilmektedir. 17-19. Ayetlerde mağarada uyutulmaları anlatılmaktadır. 19-21. ayetlerde uyandırılmaları (yeniden diriltilmeleri) ve gençlerden birinin yiyecek alması için şehre gönderilmesi ve yine 21. ayette diğer insanların Ashab-ı Kehf'i görmeleri ve kıyametten sonra dirilme hususunun hakikat olduğunu anlamaları ve mağaranın bulunduğu yere mescit inşa etmeleri nakledilmektedir. 22. Ayette Ashab-ı Kehf'in sayısı ile ilgili tartışmaları konu etmesi ve bunu doğrusunun Allah'ın bilgisi dâhilinde olduğu bildirilmektedir. Kıssanın son kısmı ise 25 ve 26. Ayetlerde yer almaktadır. Mağara arkadaşlarının ne kadar süre uyudukları hakkında bilgiler bu son iki ayette anlatılmaktadır. Buna göre güneş takvimine göre 300, ay takvimine göre 309 yıl uyudukları belirtildikten sonra bu sürenin ne kadar olduğuyla ilgili bilginin Allah'a ait olduğu vurgulanarak kıssa tamamlanmaktadır (Ayan Nizam, 2013, s. 485-486).

Bu ayetlerin tefsirinde kıssanın ayrıntılarıyla ilgili bilgiler verilmektedir. Kehf suresinin niçin indirildiği, kıssada geçen olayın ne zaman ve hangi hükümdar döneminde geçtiği, “rakîm”in ne demek olduğu, mağaranın adı, Ashâb-ı Kehf'in isimleri ve sayıları, hangi dine mensup oldukları, yiyecek almaya gidenin ismi, alınan yiyeceğin cinsi, köpeğin adı, kime ait olduğu, Ashâb-ı Kehf'in sağa sola döndürülmesi, onlar uyurken onlardan niçin korkulacağı, onlar için yapılan sanduka, olayın geçtiği şehir gibi konular üzerine görüşler bu bilgilerdendir (Aydemir, 1979, s. 161-179). Faruk Sümer'e göre bu konuyla ilgili güvenilir tefsirler Taberî'nin tefsiri ile Elmalılı Hamdi Yazır'ın “Hak Dili

Kur'an Dili'dir (1989). Ahmet Çıtak'ın mesnevisinde söz konusu bilgilere yer vermektedir. Bu da halk şairi Çıtak'ın *Kur'an- ı Kerim* bilgisine sahip olduğunu, meal ve tefsirleri okuduğunu göstermektedir.

Ashab-ı Kehf Mesnevisinin Şekil Unsurları

Ahmet Çıtak'a ait bu metin, 295 beyitten oluşan ve mesnevi⁴nazım şekliyle kaleme alınmış bir eserdir. Metin, Serdar Yakar'ın 2014 yılında Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi yayınları arasında çıkan "Ahmet Çıtak Hayatı ve Şiirleri" adlı çalışmasının (99-117. sayfalarında) yer almaktadır. Metinde anlamı verilmeyen mahalli kelimelerin yer alması, özellikle Arapça ve Farsça kelimelerde yazım yanlışlarının olması, noktalamada hataların bulunması eksiklik olarak görülse de XX. yüzyılda bir halk şairinin yazmış olduğu geleneğe dayanan edebî metnin bir bütün olarak yayınlanması kültür ve edebiyat tarihi açısından önemlidir.

Mesnevi, aruzun "*fâilâtün fâilâtün fâilin*" kalıbıyla yazılmıştır. Ancak eserin kaleme alındığı dönemde aruz vezninin çok fazla kullanılmaması ve Türk halk şairi olan Ahmet Çıtak'ın aruz konusunda yeterli eğitim almaması sebebiyle metindeki vezin hataları oldukça fazladır. Bazı beyitler aruz kalıbına uyum gösterdiği halde bazı beyitler vezin hatalarından dolayı uyumsuzluk göstermektedir. Uyumsuzluk gösteren beyitler hece vezni ile yazıldığı kanaati uyandırmaktadır. Ancak bir şiirde şekil bütünlüğü önemli olduğu için bu beyitlerin hece ölçüsü ile yazıldığını söylemek mümkün değildir. Bu yanlışların metnin orijinalinde mi mevcut olduğu yoksa söz konusu eserdeki aktarma hatasından mı kaynaklandığı konusunu açıklığa kavuşturacak bir bilgi elde edilememiştir.

Ashab-ı Kehf Mesnevisinin Muhtevası

Ahmet Çıtak bir halk şairi olduğu için divan şiirinin klasik tasnifine uyarak mesnevisine hamdele ile başlamamıştır. Daha ilk beyitte hikâyeye başlamış ve hadiseye giriş yapmış, Allah'ın hikmetini işaret ederek bu hadiseyi hatırlatmak istediğini belirtmiştir.

Vaka

Mesnevîde geçen olayı şu şekilde özetlemek mümkündür: Hikâyeye göre Dakyanus otuz yıl hükmettikten sonra şeytanın musallat olmasıyla kendini Tanrı olarak görmeye başlar, yönetimi altındaki halktan kendine görkemli bir saray yapmalarını ister. Bu olayların yaşandığı dönemde Allah'a kul olma bilincinin azlığı ve Dakyanus emrine tabi olanların çokluğu onun işini kolaylaştırır. O, Efsus şehrine o vakte kadar hiç görülmemiş seksen metre uzunluğunda bir saray yaptırır, ortasına da altın bir taht kurdurur, sarayın etrafını altın ile süsletir. O, tahta oturunca şeytanla dost olup Allah'a karşı isyanını artırır. Kendisi altın halhal ile yürür ve kendisine Tanrı demeyenleri öldürür. "*Ben Allah'ım zikreylesin diliniz/Bundan sonra bana kulluk kılınız.*" Sarayın zeminine yeşil atlas serdirir ve cihanı yemyeşil ettiğini söyler. Yönettiği topluma fışk u fücur yayar, herkesin kendisine tapmasını ve saygı göstermesini ister. Çocukları toplar, onlara yeşil kıyafetler giydirir, altın şamdanlara mum takar, bunları çocukların ellerine verip gece olunca onları yürütür. Bu şekilde hükmettiği yerde cenneti kurduğunu iddia eder. Kendine tanrı diyen kişilerin burada yaşamasına izin verir, demeyenleri öldürür.

Dakyanus zamanında dünyanın başka ülkesinde namaz ehli Allah dostu bir hükümdar yaşamaktadır. O, bu hükümdara kendisine teslim olması ve kulluk kılması için

⁴ "Her beytin kafiyesi yekdiğerlerine göre değişen ve beyitlerinin sayısı kestirilemeyen şiirlerin adı aruz şairlerince "*mesnevi*", saz şairlerince "*nazım*"dır. Azeriler düzmek aslından "*düzgi*", "*düzgü*" diyorlar. Biz "*dizg*"i diyebiliriz" (Onay, 1996, s. 24).

bir mektup yazar. O hükümdar da onun bu isteğini kabul etmeyeceğini, küfrü şanına layık görmediğini ve Dakyanus'un kâfir olduğunu belirten bir mektup yazarak cevap verir. Bu yüzden savaşlar ve savaşı Dakyanus kazanır. Yılda bir defa bayram kutlama töreni yapan Dakyanus törende bir kaygı yaşadığını etrafına hissettirir. Acemlerin bir ordu hazırlayarak Dakyanus'a saldıracağı haberi yayılır. Bunu duyan Dakyanus korkusundan perişan olur. Etrafındaki altı vezir, "Allah olan bir varlığın korkmayacağını" söylerler. Ona karşı gelerek ve hakikati bulma arayışına girerler. Hem onun şerrinden kurtulmak hem de imanlı insanlar olarak yaşamak için onun yanından ayrılırlar. Dağda bir çobanla karşılaşılır ve çoban da onlarla hareket eder ve koyun sürüsünü bırakıp hep birlikte bir dağa sığınmaya karar verirler. Sürüde bulunan bir köpek de bu yedi kişinin peşinden gider. Köpek de dile gelerek o yedi kişi ile yol arkadaşı olmak ve Hakk'ı bulmak istediğini söyler. Onlar bunda bir hikmetin olduğunu düşünerek köpeğin bu isteğini kabul ederler. Sonunda Dihlanus dağdaki Vasın mağarasına sığınır. O mağarada uyurlar. Allah, zalim Dakyanus'un şerrinden bu iman eden yedi kişiyi ve köpeği korur. Bunlar melekler tarafından koruma altına alınırlar. Dakyanus bu kişilerin haberini duyunca kılıcını kuşanıp onları aramaya başlar. Sonunda bunların uyuduğu mağaraya gelir. Onların mağarada uyuduğunu görür ve mağaranın girişini Rutanus ile Tedüs adlı kişilere taştan duvar yaptırıp üzerine kurşun döktürür. Yüz on yıl hükmeden Dakyanus yok olur ve onun zulüm dönemi son bulur. Sonra İsa dönemi başlar. Bu dönemde de iki hükümdar yaşar, biri İsa'nın hak yolunu takip eder diğeri ise Dakyanus'un yolunda devam eder. O zamandaki Allah'a iman edenlerin duası ile zalim hükümdar yok olur, zulüm son bulur.

Allah'ın hikmeti ile zulüm sona erince mağara arkadaşlarının kim olduğu da ortaya çıkar. Hayvanları için ağıl yapan bir kişi mağaranın ağzını kapatan taşları söker ve o esnada yedi genç uykudan uyanır. Ne kadar süre uyduklarını birbirlerine sorarlar. Gençlerden bir olan Yemlîhâ ekmek almak için şehre gider. Dakyanus'un devrinin sona erdiğini Hz. İsa'nın getirmiş olduğu tevhit inancının hâkim olduğunu görür. Bir fırına gider ve ekmek aldıktan sonra parasını çıkarır fırıncı bu paranın bir define olduğunu bunu nereden aldığını sorar. Eğer kendisini de defineye ortak etmezse onu hükümdara teslim edeceğini söyler. Yemlîhâ hükümdarın Dakyanus olduğunu düşündüğünden korkar ve konuşamaz hale gelir. Fırıncı onu hükümdarın katına çıkarır. Yemlîhâ Dakyanus'un hükümdar olmadığını ve o zalimin üç yüz dokuz yıl önce öldüğünü öğrenince rahatlar ve başlarından geçen bütün olayları anlatır. Altı arkadaşının mağarada kendisini beklediğini söyler. Hükümdar ve halk onları görmek isterler ve mağaranın önüne kadar gelirler. Yemlîhâ arkadaşlarının bu kalabalıktan sakınacaklarını bu yüzden kendisinin önden gidip onları haberdar etmesinin doğru olacağını söyler. Arkadaşlarının yanına gelir ve şehirde yaşadıklarını arkadaşlarına anlatır. Bu yedi arkadaş dua ederek mağaranın içinde görünmez olurlar. Şehir halkı mağaraya gelir onların sır olduklarını anlar. Bu olağanüstü hâl halk arasında bir hikâye olarak anlatılır.

Şair, mesnevinin son bölümünde Hz. Muhammed döneminde yaşandığı rivayet edilen bu hadise ile ilgili bir mucizeyle ilişkilendirmektedir. Çıtak, bu mucizeyi kurgularken Türk destan, masal ve efsanelerindeki olağanüstülüklerden faydalanmıştır. Hz. Muhammed'in hırkasının üzerine oturan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Ebuzer Gıfari "göz açıp kapayıncaya kadar" Medine'den Afşin'de bulunduğu inanılan Ashab-ı Kehf'in olduğu mağaraya gelmişler, mağara arkadaşları yeniden dirilmiş, onlar da mağara arkadaşlarına Hz. Muhammed'in selamlarını iletmişler. Tekrar Peygamber'in hırkasına oturarak göz açıp kapayıncaya kadar Medine'ye varmışlar. Mesnevide bu mucize şöyle dile getirilmektedir: "Göreceksin burada bir mucizat/Bak ne yaptı ol Resul-i pakizat. Dinle bu sırr-ı Hüdayi söyleyem/Bak ne olmuş ise tarif eyleyem. Ol Resulün vuslatını yâd edem/Yedilerin ruhlarını şâd edem. Cebrail'in emri üzre ol zeman/Fahri âlem hırkasın açtı heman.

Çağırıp istedi Sıddık Ekberi/Hazreti Ömer'e dedi gel beri. Nerde ise Ali de gelsin dedi/Ebuzer Gaffar'ı da alsın dedi. Çağıruben bu dört yarı buldular/Emret deyip mescidine geldiler. Dedi varın Yedileri görmeğe/Selâmum iletip ora vermeğe. Çünkü böyle emrediptir Yaradan/Hırkam ile gediciniz buradan. Bu emrini başlarına kodular/Canımız yoluna kurban dediler. Bu dört hünkâr hırkaya oturdular/Hak Resulün selâmın götürdüler. Emrolundu Süleyman'ın yeline/Kavuştular Yedilerin eline. Göz açıp yumana kadar vardılar/Ol makama saadete girdiler. Yedisi bir dirulüben kalktılar/Çariyarlar ibret ile baktılar. Heman köpek hücum etti o anda/Sanmışkine insan gelmiş yabanda. İşaretle köpeğe dur dediler/Tazim ile karşıladı Yediler. Varıp köpek yüzün sürüp büküldü/Hörmet edip hemen geri çekildi. Tebliğ ettiler selamın Resulün/Nebiler serveri ol pür usulün. Sevinerik selâm aldı/Yediler/Şefaata eylesin bize dediler. Birbirine izzet ikram kıldılar/Biraz durup heman geri geldiler. Anladın mı Yediler'in şanını/Gör ne yaptı nebiler sultanını." (Yakar, 2014, s. 117).

Zaman

Mesneviye göre olayın yaşandığı zaman; Tevrat'ın hükmünün ortadan kalktığı, henüz Hristiyanlık dininin henüz inmediği ve ehl-i kitabın kaybolduğu bir döneme dayanmaktadır. Kıssanın putperest Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde geçtiği gerçeğini mesnevîde şöyle ifade edilmektedir: "Hükm-i Tevrat ibtal olduğu zaman/Ehl-i kitap kalmamıştı bi güman. Bu asra dek nice bir şah gelüpdur/Ta Takyanus zamanını buluptur. Şimdi hükmün ilan etti burada/Karşı duran kalmamıştı arada" (Yakar, 2014, s. 99). Hikâyede geçen olayın M. 249-251 yıllarında hüküm süren Roma imparatoru Decuis'in (Dakyanus'un) devrine ait olduğu rivayet edilmektedir. Mağara arkadaşları muhtemelen Hz. Musa'nın tebliğ ettiği hükümlere iman eden kimselerdir. 309 yıl sonra uyandıklarında ise Hz. İsa'nın tebliğ ettiği Hristiyanlık dini varlığını sürdürmektedir.

Mekân

Çıtak'ın mesnevisinde hadisenin yaşandığı mekân, Elbistan'ın doğusunda yer alan Afşin'dir. Ceyhun nehri bu mekânın yakınından çıkmaktadır. "Nice eser ile ispat olundu/Elbistan, Efsus olduğu bilindi. Tarsus şehri uzak Ceyhan gözüne/Ora değil kanma elin sözüne" (Yakar, 2014, s. 113). Mağaranın girişi Doğu'ya bakmaktadır. Burası halk arasında üçler makamına yakın yediler makamı kabul edilmektedir. Tarsus'un Ceyhun nehrine uzak olmasından dolayı yedilerin gerçek makamının burası olduğu iddia edilmektedir. "On iki gün Tarsus Ceyhan arası/Yediler makamı tahkik burası" (Yakar, 2014, s. 113). Anadolu'da Ashâb-ı Kehf makamları ile ilgili dört farklı mekândan bahsetmek mümkündür. Bu mağaralardan biri İzmir ili Selçuk ilçesinde yer alan Efes harabeleri, diğeri Mersin ili Tarsus ilçesindeki Ashâb-ı Kehf mağarası bir diğeri ise Kahramanmaraş ili Afşin ilçesinde bulunmaktadır. Afşin ilçesi en çok Ashâb-ı Kehf makamı ile tanınmaktadır. Kıssaya göre hadise doğuda geçmektedir. Farsların sık sık Anadolu'ya saldırımları tarihi kayıtlarda yer almaktadır. Diğer mekânlara göre Afşin daha doğuda yer almaktadır. Bu düşünce Ahmet Çıtak'ın belirttiği gibi Afşin ilçesinin Ashâb-ı Kehf makamına ev sahipliği yaptığını söyleme fırsatı sunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de geçen tarife uygunluğunu tespit etmek için Gazeteci-Yazar Mehmet Göçer ve Afşin Ashâb-ı Kehf Külliyesi'ni Koruma Derneği Başkanı Bekir Sıtkı Can'ın mahkemeye başvurmuş ve Afşin Sulh Ceza Hâkimliği bu durumu açıklığa kavuşturmak için bir mahkeme kararı⁵

⁵ "13 Mart ile 1 Ekim tarihleri arasında (202 gün) Güneş doğarken mağara, içine düşen Güneş ışınları tarafından aydınlatıldığı belirlenmiştir. (10 dakika ve daha uzun süre ile). Yılın en uzun günü olan 21 Haziran tarihinde Güneş 59.6 azimut açısı yani 50.4 derece ile doğmakta ve mağara içi, saat 05:22:07 den 09:29:31'e kadar ışık almaktadır. Mağaraya ışığın 1 saat ve daha uzun süre ile düştüğü gün sayısı toplam 170 (28 Mart ile 14 Eylül tarihleri arası) olarak tespit edilmiştir." (<http://www.unsandigi.com/kehf.asp>, 13 Haziran 2016).

vermiştir (Koç, 2017, s. 53-54). Yediler makamının olduğu mekâna bir mescit yaptırılmıştır. Bu mescit hâlâ işlevselliğini korumaktadır.

Şahıs Kadrosu

Ashâb-ı Kehf kıssasında adı geçenlerin kaç kişi oldukları ile ilgili tartışmalar söz konusudur. Kur'an-ı Kerim'de de bu tartışmadan bahsedilmektedir. Ashâb-ı Kehf mesnevisinde de Kur'an Kerim'deki kıssaya uygun olarak Dakyanus'un sarayından uzaklaşanların sayısını altı ve yolda karşılaştıkları çobanla birlikte yedi kişi oldukları dile getirilmiştir (Şengün, 2019). Mesnevide geçen olayın kahramanları olan mağara arkadaşlarının isimleri şöyledir: Yemlîhâ (evliya piri), Mekselina, Sadenus, Kestunis, Mertilyos, Kertunis ve Kefeştunis. Bir de Kıtmir adlı köpekleri vardır. Metinde bu isimler şöyle ifade edilmektedir: *"Adları bu idi eski zamanda/Dinle diyem koma gönün güm anda. Birisi Yemlîhâ evliya piri/Biri Mekselina, Sadenus biri. Kestunis dördüncü sultan bitteman/Mertilyos beşinci dedi ol iman. Kertunis'i altıncısı dediler/Çoban ile tek mil oldu yediler. Kefeştunis çobanın adı idi/Bu yedi er dünyanın tadı idi. Sekizinci Kıtmir hakka geliptur/Hayoan iken cennet nasip oluptur."* (Yakar, 2014, s. 112). Kıssada yer alan ve zulmü ile ön plana çıkan Dakyanus da şahıs kadrosu içindedir. Mağara arkadaşları uyandıktan sonra karşılaştıkları hükümdar da kahramanlar arasındadır. Bunların dışında Hz. Muhammed'in mucizesini anlatan bölümde de dört büyük melekten biri olan Cebrail ile Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Ebu Gıfari'yi saymak mümkündür.

Dil ve Üslup

Metnin dili ve anlatımı hakkında ifade tarzı ve kullanılan kelimelerin hususiyetlerine bakıldığında şunları söylemek mümkündür: Manzumenin sanatçısı Ahmet Çıtak XX. yüzyılda yaşamış bir halk şairidir. Metinde kullanılan dil bugünkü Türkiye Türkçesi'dir. Elbistan'da yetişmiş olan Çıtak, Elbistan kültür havzasında yaşayan halkın kullanmış olduğu mahalli kelimelere eserinde yer vermiştir. Bunlardan bazıları şu şekildedir: *"edem, emrime kopun, derildiler, bina düzdüler, yörürdü, gömgöv, böcük, kavgaya duruştular, gulgula düştü, komazlar, doluklar, varıklar, nidelim, beşir ederim, get, gendin, görürlük mü, dediciniz.* Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini gösteren kelimelerin varlığı da dikkat çekmektedir. *"gidüben, dirilüben, konuşuben, varuben, veruben, diriluben, sanuben, aluben, çağıruben"* gibi kelimeleri örnek olarak vermek mümkündür. Arapça ve Farsça kelimeler de eserde yer almaktadır. Örneğin mesnevide geçen *"perverdgar, hükm-i Tevrat, ehl-i kitap, tabiine, zikreylesin, fisk u fücur, şem, ehl-i salah, küfr, Halık..."* gibi kelimeler ve terkipler Arapça ve Farsça'dır. Metin, beyit nazım birimiyle oluşmasına ve aruz ölçüsüyle yazılmasına rağmen kullanılan dil ve üslup bakımından Türk halk şiiri zevkinin hususiyetlerini yansıtmaktadır.

Mesnevi'deki Mit, Destan, Masal ve Efsane Unsurları

Mesnevide önemli sayılabilecek derecede mit, destan, masal ve efsane unsurları görülmektedir.

Mit Unsurları

Kadim dönemde meydana gelen hadiseleri, olağanüstü tipleri, karakterleri ve kutsal nitelikli varlıkları konu olarak anlatan türe mit adı verilmektedir (Kaya, 2014, s. 572). Mit, gerçek hikâyeye anlamına gelmektedir. Mitler, düşünce unsuru ile hikâyenin birleşmesi sonucunda oluşmaktadır. *"Mit, basit bir hayali, sahte izlenimleri hatta tamamıyla gerçek ya da kutsal rivayetlere kadar her şeyi içerebilir, onun gerçekliği normal hayatın sunduğu her şeyde ağırlığını hissettirmektedir."* (Oğuz & Gürçayır, 2005, s. 247). Mitlerin kahramanları tanrı, yarı tanrı, tanrıça ve olağanüstü varlıklardır.

Ashab-ı Kehf kıssasını konu edinen mesnevîde anlatılanlar muhteva bakımından mitolojiye dönüştürülebilecek niteliktedir. Özellikle Dakyanus'un kendini "tanrı" ilan etmesi ve kendisini "tanrı" olarak kabul etmeyenleri keserek öldürmesi ve olağanüstü nitelikleri olan altından bir saray yaptırması, sıcak suda böcek yaratması, çocuklara beyaz donları giydirecek onları melekler gibi yürütülmesi ritüeli mitolojik olay örgüsü içinde değerlendirilmiştir. Bu hususlar mesnevîde şöyle dile getirilmektedir: "Otuz sene ağrımadı başı hiç/Bu ana dek aksamadı işi hiç, Fırsat bulup girdi şeytan burnuna/Tanrılık davasını soktu karnına, Allah'ım ben diye ilan eyledi/Kendi tabiiine şunu söyledi, Toplanıp hep emrime kopun dedi/Göz görmedik bir saray yapın dedi (...) Emri ile derildiler buraya/Ne gerekse getirdiler saraya, Bir mühim teşkilat oldu arada/Hep ustalar birleştiler burada, Seksen metre boylu bina düzdüler/Ortasına tahtı yapup gezdiler, Altın ile bezenmişti her yanı/Cennet diye düzelmişti bir yanı, Bu altın taht içinde otururdu/Civan çocuk buluban getirirdi, İki sene çalıştılar buraya/Altın tacı vurup girdi saraya, Altın halhal ile daim yürürdü/Tanrı demiyenin boynun vururdu, Ben Allah'ım zikreylesin diliniz/Bundan sonra bana kulluk kılınız, Yeşil atlas serdi yere ol zaman/Göm göv ettim dedi cihanı heman, Ortalığa fıski fücur saçardı/Gelip giden elin öpüp geçerdi, Kızgın suda yarattırdı böküğü/Başına toplardı civan çocuğu, Yeşil beyaz donlar ile bürürdü/Gece bunlar melek gibi yürürdü, Altın şem'a üstüne mum takardı/ellerine verip mumu yakardı, Kendine tanrı diyeni severdi/Demiyeni ya keser ya kovardı" (Yakar, 2014, s. 99,100).

Destanî Unsurlar

Destan, bir milletin hayatında tam edebi kimlik kazanmamış metin türü olan mitlerden sonra ortaya çıkan en kadim edebi türlerden biridir. Sözlü gelenek içinde oluşmuş, ilk söyleyeni belli olmayan, halkın içinden yetişmiş ozan, baksı, şaman, bahşı ve âşık niteliyesiyle anılan sanatçılar tarafından irticalen söylenen, zaman ve mekân içinde milletin teveccühünü kazanmış bilge kahramanların menkıbevi ve gerçek hayatları etrafında kurgulanmış uzun soluklu epik ve didaktik özellikler taşıyan anlatma esasına bağlı türe destan adı verilmektedir. Toplumun ortak hayat anlayışını ve ideallerini yansıtan bu metinlerin meydana gelmesi için çekirdek bir vaka ile savaş, din değiştirme, afet, göç gibi büyük hadiselerin milleti derinden etkilemesi gerekmektedir (Elçin, 1986, s. 72).

Farklı anlatma esasına bağlı türlerde de destan unsurlarına rastlamak mümkündür. Çıtak'ın Ashab-ı Kehf mesnevisinde yer alan destani unsurlar şunlardır:

Dakyanus'un Allah'a inanan bir hükümdarla savaşırken onu yenmesi kahramanlık göstermesi ise destan türünün özelliklerini yansıtmaktadır. Onun bu başarısı tanrılık iddialarını güçlendirmiştir. "Bu zamanda bir hükümdar var idi/Ehli salah Allah'ına yar idi. Buna name yazıp teslim ol dedi/Canın kurtar bana kulluk kıl dedi. O da heman aksi cevap söyledi/Kâfir olduğunu ihtar eyledi. Teslim olmam kıyarım da canıma/ Küfrü layık görmezem hiç şanıma. Bu sebepten kavğaya duruştular/Hayli müddet bir zaman vuruştular. En nihaye mağlup etti bunları/Dakyanus'a kaldı bütün malları. Muazzam bir şah oldu ol zamanda/Velakin yok idi gözü imanda." (Yakar, 2014, s. 101).

Destanlarda düşmanın kahramana tuzak kurma motifi ile Dakyanus tarafından Ashab-ı Kehf için kurulmuş tuzak arasında ilişki kurmak mümkündür. Bu husus mesnevîde şöyle ifade edilmiştir: Sual etti ki bunlara nidelim/Duyulmadık azim ceza edelim, Sarayımı değişmişler buraya/Yoksa geri götürerek mi oraya, Mağranın ağzını tutak dediler/Helâk olsun acından bu yediler, Bu tedbiri burda kabul kıldılar/Böylece emir veruben geldiler, Rutanus'la Tedüs adlı kişiye/Ferman verip saldı dört bir köşeye, Tedbirine bak bu iki yarenin/Ağzını örer iken bu mağranın, Yazdılar kurşuna halın bunların/Beyan etti tarihini canların, Gizli koyup kapadılar kapıyı/İki günde bitirdiler yapıyı" (Yakar, 2014, s. 105).

Türk destanlarında uyku genellikle olumsuz şekilde görülür. Özellikle Dede Korkut kitabında Oğuz'un başına her kötülüğün uykudan geldiği bildirilmektedir. Bunun

yanında Kuzey Türk destanlarında ise kutlu yiğitlerin uzun süre uyuyarak çabuk büyüdüleri, kuvvetli oldukları belirtilmektedir (Ögel, 1995, s. 586). Ashab-ı Kehf'i konu edinen mesnevide de yedi gencin ve Kıtımir'in 309 yıl uyuduğu ve sağlıklı bir şekilde uyandığı dile getirilmektedir: *"O esnada diriluben kalktılar/Birbirine hayret ile baktılar, Kemlebistüm deyerek dirildiler/Birbirine şevk ile sarıldılar, Bir günde hem yedisi bir uyandı/Varıp bu hal nazargâha dayandı, Allah böyle sevdiğini dost eder/Bir nazarda üç yüz on yıl mesd eder"* (Yakar, 2014, s. 106-107).

Tek tip merkezli destanlarda -Battalname, Danişmentname, Saltukname ve Hamzaname-görülen "göz açıp kapayıncaya kadar bir yerden başka uzak bir yere ulaşma motifi" bu mesnevi de Hz. Muhammed'in bir mucizesi ile gerçekleşmektedir. Hırkasının üzerine oturtulan dört halifenin göz açıp kapayıncaya kadar Medine'den Afşin'deki Ashab- Kehf mescidine gelmesi ve geri Medine'ye olayı şöyle anlatılmaktadır: *"Cebrail'in emri üzre ol zaman/Fahri âlem hirkasın açtı heman, Çağırıp istedi Sıddık Ekberi/Hazreti Ömer'e dedi gel beri, Nerde ise Ali de gelsin dedi/Ebuzer Gaffar'ı da alsın dedi, Çağıruben bu dört yari buldular/Emret deyip mescidine geldiler, Dedi varın Yedileri görmeğe/Selâmum iletip ora vermeğe, Çünkü böyle emrediptir Yaradan/Hirkam ile gediciniz buradan."* (Yakar, 2014, s. 115-116).

Türk destanlarında görülen 3,7 formel sayılarının mesnevide de yer aldığı görülmektedir. *"Yediler durağı her hâl burası/Üçler makamına yakın arası"* (Yakar, 2014, s. 113).

Masal Unsurları

Anonim halk edebiyatı anlatı türlerinden en yaygın olanıdır. Masal, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırma iddiası olamayan metinlerdir (Boratav, 1982). Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve olağanüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesi olarak adlandırılan bilinmez mekânlarda ve bilinmeyen zamanlarda geçen, iddiası olmasa da dinleyicileri inandırma özelliğine sahip, sözlü edebiyat geleneği içinde oluşan türe masal adı verilmektedir (Sakaoğlu, 1973, s. 5). Sözlükte ise "mesel, terbiye ve ahlaka faydalı, yararlı olan hikâye" (Develioğlu, 1978, s. 747) şeklinde tarif edilmektedir. Daha çok çocukların hayal dünyasını zenginleştirmek için anlatılmaktadır. İyi-kötü taşınmasının yaşandığı ve iyilerin her daim galip geldiği düşüncesi işlenmektedir. Çocukları terbiye etmek ve onların ahlaklı bireyler olarak yetiştirmek için kullanılan eğitim ve öğretim aracı olarak kullanılmaktadır.

Farklı anlatı türleri içinde masal unsurlarına rastlamak mümkündür. Çıtak'ın mesnevisinden tespit edilen ve masal unsuru olarak kabul edilen hususlar şunlardır:

Fars ordusunun Dakyanus'a saldırdığında onun korkması ve ah çekmesi sonucunda tacının başından düşmesi metindeki masal unsurdur. *"Acem Fars askeri geldi dedidler/Nice şehirlerin aldı dediler. Gazaplanıp bir ah çekti döşünden/Korkusundan tacı düştü başından"* (Yakar, 2014, s. 102). Kralın korkması sonucunda başından tacını düşürmesi çocukların ilgisini uyandıracak bir masal unsurdur.

Dikkat çeken bir başka husus ise mesnevide iyiliği, hakkı savunanlarla kötülüğü ve haksızlığı savunanların karşı karşıya gelmesidir. Dakyanus küfrün temsilciliğini yaparken mağara arkadaşları imanın temsilciliğini yapmaktadır. Bu durum birçok dinde görülen iyi-kötü düalizminin mesneviye yansıdığını göstermektedir. İyi-kötü karşılaşmasında iyilerin kazanması kötülerin kaybetmesi evrensel bir değer tezahürü olarak kabul edilmektedir. İyi-kötü çatışmasını mesnevinin ilerleyen kısımlarında da görmek mümkündür. Dakyanus'tan sonra hüküm süren iki sultanın mücadelesinde de iyinin kazandığı kötünün kaybettiği görülmektedir. *"Bu da geçti gör ki noldu yurduna/İki sultan kondu ardi ardına, Biri kâfir biri bulmuş imanı/Döğüş ile geçirdiler zamanı, Birisi İsa izini güderdi/Biri Dakyanus'u kabul ederdi, Bu kâfirin içi dışı kir idi/Ölen kimse dirilir mi der idi, Nice*

cidal geçti tam o zamanda/Ehli batıl kuvvet buldu o anda, Şahu İslâm işine bak neyledi/Ehli evlâdını üryan eyledi, Her biri bir kıl çuvala girdiler/Halik'a hem yalvaruban durdular, Bu kâfiri rüsvay eyle dediler/Buna karşı bizi toyla dediler, Bu duayı kabul etti Yaradan/Ehli şirkin şerri kalktı aradan" (Yakar, 2014, s. 106). Aynı zamanda bu evrensel değer masalların da temel felsefesini oluşturmaktadır.

Mesnevîde geçen bir diğer masal unsuru da zaman akışının çok hızlı olmasıdır. Bu unsur mesnevîde şu şekilde yer almaktadır: "Dakyanus'un devri geçti aradan/Bak ne hikmet gösterecek Yaradan, Yeller esip Dakyanus'un yerine/Bivefa bu dünya kalmaz birine, Yüz on sene bunun hükmü işledi/Bundan sonra devri İsa başladı" (Yakar, 2014, s. 105).

Efsanevî Unsurlar

Masal, destan ve halk hikâyesine göre daha kısa olan, muhtevasında abartma ve olağanüstülük bulunan Türk Halk edebiyatı anlatma esasına bağlı türe efsane adı verilmektedir. "Gerçek veya hayali, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir" (Jason, 1972, s. 134). Efsanenin temelini inanç unsuru oluşturmaktadır. Bu türü anlatanlar ve dinleyenler onun bir gerçeklik üzerine inanmaktadırlar (Seyidoğlu, 1985). Efsaneler, muhtevasına göre; yaratılış efsaneleri, tarihi efsaneler, olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler ve dinî efsaneler şeklinde sınıflandırılmaktadır (Boratav, 1988, s. 100-107). Mesnevîde yer alan efsane unsurları muhteva olarak tarihi olayları, olağanüstü kişileri-varlıkları ve dini efsaneleri içermektedir.

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Ashab-ı Kehf kıssası gerçek bir olaydır. Halk kutsal kitaplarda yer alan kıssaları önemli ölçüde benimsemiş ve bu metinlere kendilerinden birtakım eklemeler yaparak sözlü veya yazılı olarak efsane türüne dönüştürmüştür. Bu kıssaların muhtevasında var olan gizem, kıssaların geçtiği mekânlardaki sır halkın metni kendi dünyasında yeniden yorumlamasına ve sahiplenmesine sebep olmuştur. Bu yüzden Ashab-ı Kehf kıssasının geçtiği mağaralarla ilgili birçok efsane anlatılmaktadır (Kula, 2021, s. 687). "Kabul edip bunda alıp gettiler/Dihlanus dağına varıp yettiler. Vasın adlı mağaraya girdiler/Gizlenip gayri burada durdular." (Yakar, 2014, s. 103).

Gençleri koruyan, incitmeyen ve meleklerin gözetiminde olan bu mağara, şair tarafından şöyle anlatılmaktadır: "Kudreti destine alıp bunları/Zerre kadar incimedi canları, Dû cihanın zararından sakladı/Emri Hakla hep melekler bekledi, Feriştahlar geliben gider idi/Bunların hizmetlerin eder idi, Hem Cebrail alır idi destine/Dönderirler idi böğrü üstüne" (Yakar, 2014, s. 103).

Mağaranın olduğu mekâna bir mescit yapılması tarihi eserlerle ilgili efsaneye örnek olarak değerlendirilmiştir. "Hakka karşı kabul oldu duası/Mamur oldu makamı mâsivayı, Niyet etti güzel mescit yapmağa/Eşiğinin taşlarını öpmeğe" (Yakar, 2014, s. 114).

"Sosyal hayatı yansıtan ve olaya ayrı bir anlam katan hususlar da kıssanın efsaneye dönüşmesine örnek olarak Ashab-ı Kehf kıssasındaki köpeğin (Kıtmir) verilmesi mümkündür örnektir. Hatta mağarada yaşayanların sayısı tartışılırken ayrıca köpeğinde isminin zikredilmesi olayın ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir" (Kula, 2021, s. 688). "Altı sultan yedi olup dolaştı/Heman köpek artlarından ulaştı, Dedi ben de gideceğim sizinle/Dediler ki ne işin var bizimle, Ben de Halik'ımı bulmak isterim/Başka Allah var mı bana gösterin, Dinleyip sözünü hayret kıldılar/Bunda hikmet olduğunu bildiler." (Yakar, 2014, s. 103)

Mit, destan, masal ve efsane türleri okuma yazma bilmeyen halkın hayal dünyasında teşekkül etmiş, halk irfanından oluşmuştur. Halkın zevk ve estetik anlayışını yansıtmaktadır. Bu yüzden söz konusu türleri kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu türlerin farklı yönleri olduğu gibi benzer yönleri de bulunmaktadır. Mağara arkadaşlarının bir köpekle arkadaş olmaları, 309 yıl mağarada uyuduktan sonra

uyanmaları, onların bu halini haber veren yaşlı bir insanın konuşmaları metnin mit, destan, masal ve efsanevî unsurlar yönünden zenginliğini göstermektedir. Mesnevi üzerinde yapılan incelemeden hareketle metinde destanî ve efsanevî unsurların mit ve masal unsurlarından daha yoğun olduğunu ifade etmek mümkündür.

Sonuç

İnsanlar için ölümden sonraki durum hep merak konusu olmuştur. İslam inancını benimseyen Müslümanlar için de ölümden sonra dirilme halk arasında kabul görmüş olan altı iman şartından biridir. Bu iman şartının kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Bu kutsal kitapta ölümden sonra dirilişin en önemli delillerinden biri Kehf suresidir. Bu surede Ashab-ı Kehf'in kıssası anlatılmaktadır. İlhamını Kur'an-ı Kerim'den alan Müslüman Türk şairleri Kehf suresinde anlatılan Ashab-ı Kehf kıssasından etkilenmişler ve bu kıssayı şiirlerinde konu olarak işlemişlerdir. Bu şiir metninden birisi de halk şairi Ahmet Çıtak'a ait olan mesnevidir. Ahmet Çıtak XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış bir sanatçıdır. Mesnevinin dil ve üslup özelliği onun okur-yazar bir halk şairi (kalem şairi) olduğunu göstermektedir. Bugünkü Türkiye Türkçesi ile yazılmış olan bu eserde çok az Arapça ve Farsça kelimelere ve terkiplere rastlanmaktadır.

Çıtak'ın bu eseri yazmasında etkili olan husus eşi Naciye Hanım'ın isteğidir. Ancak şairin bunu inşa etme amaçlarından biri de kaynağını Kur'an-ı Kerimden alan Ashab-ı Kehf kıssasından okuyucuyu haberdar etmektir. Bu tür kıssaların Türk milletinin fikir ve kültür dünyasında yer edinmesinde Türk şairlerinin büyük etkisi vardır. Ahmet Çıtak da şiiri bir eğitim ve öğretim aracı olarak görmüş olduğundan kıssanın kolay ezberlenmesi ve akılda kalması için manzum olarak kaleme almıştır. Bu durum kıssanın zihinlerde daha kolay yer etmesini sağlamış ve okuyucunun kıssada anlatılan değerleri davranış haline dönüştürmesine katkıda bulunmuştur.

Dinî ve millî değerleri Kur'an-ı Kerim'den alınan kıssalarla vermek ilk Türk İslam edebiyatı eserlerinden beri önemli metot olarak kullanılmıştır. Kendini tanrı olarak gören güçlü ve zalimlerle bir olan Allah'a iman etmiş inanan mazlumların çatışmaları anlatılmış ve inancında sadık olan mazlumların muzaffer olacağı vurgulanmıştır. Bu eğitim değeri mit, destan ve masal gibi Türk halk edebiyatında anlatma esasına bağlı metinlerde de mevcuttur.

Ashab-ı Kehf kıssası, İslami Dönem Türk Edebiyatında oldukça fazla işlenen bir konu olmasına rağmen son asırlarda yeteri kadar işlenmemiştir. Günümüzde kıssa da anlatılan olaydan ziyade olayın geçtiği mekânlar tartışma konusu edilmektedir. Bunda da sahiplenme duygusunun etkili olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu sahiplenme de inanç turizmiyle alakalı bir durumdur. Oysa sadece bununla yetinilmemeli bu anlatılar modern sanatlara da konu edilerek yeni neslin eğitiminde kullanılmalıdır.

Kaynakça

- Alparslan, Y., ve Yakar, S. (2009). *Maraş Meşhurları*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Alparslan, Y., Alıcı, L., ve Yakar, S. (2009). *Türk Edebiyatında Maraşlılar*. Kahramanmaraş: UKDE Yayınları.
- Avcı, R. (2015). *Karacoğlan'dan Günümüze Kahramanmaraşlı Şairler*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Ayan Nizam, E. (2013). Divan Şiirinde Bir Telmih Unsuru Olarak "Ashab-ı Kehf". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(13), 483-499.

- Aydemir, A. (1979). *Tefsîrde İsrâîliyyat (Hicrî 6. Asrın Başına Kadar)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meali*. (Düz. H. Altuntaş ve M. Şahin) Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve Edebiyat*. İstanbul : Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (1988). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Devellioğlu, F. (1978). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Doğuş Matbaası.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Erdem, M. (2013). Ashab-ı Kehf'in Türk Dili ve Edebiyatına Yansımaları (Düz. S. Küçükdağlı ve S. Yakar). *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshâb-ı Kehf Sempozyumu* içinde (s. 393-403). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş İl Kültür ve İnanç Turizmi ve Ashab-ı Kehf Sempozyumu.
- Erdem, M. ve Demir, A. (2019). Metinsel-Aşkınlık Bakımından Ashab-ı Kehf'in Türk Dili ve Edebiyatına Yansımaları. *Millî Folklor*, (121), 16-29.
- Jason, H. (1972). Concerning the Historical and Local Legends and Their Relations. *Journal of American Folklore*, 84(331), 134.
- Kaya, D. (2014). *Türk Dünyası Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü* (III b.). Ankara: Akaçağ Yayınları.
- Koç, K. (2017). *Afşin Ashabü'l Kehf'in Tarihsel Süreci (Ana Kaynaklar ve Arşiv Belgelerine Göre)*. Doktora Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE.
- Köprülü, F. (1999). *Edebiyatı Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kula, T. (2021). Kıssaların Mitolojiye Dönüştürülmesinin Psikolojik Gereklere ve Ashab-ı Kehf Örneği (Düz. A. Yıldız, D. Adlığ ve A. Cengiz), *Büyük Uyanış Lice'de Ashab-ı Kehf* içinde (s. 681-700). Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.
- Kurt, C. (1996). *Elbistanlı Şairler Antolojisi*. Malatya: Yeni Malatya Gazetesi Ofset.
- Oğuz, M. ve Gürçayır, S. (2005). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Onay, A. T. (1996). *Türk Halk Şiiri'nin Şekil ve Nev'i* (Düz. C. Kurnaz) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi (Cilt II)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1973). *Gümüşhane Masalları: Metin Toplama ve Tahlil*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (1985). *Erzurum Efsaneleri, Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sümer, F. (1989). *Eshabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Şengün, N. (2019). Fakîri ve Manzum Hikâye-i Ashâb-ı Kehf'i. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (15), 364-392.
- Yakar, S. (2014). *Ahmet Çıtak Hayatı ve Şiirleri*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Yekbaş, H. (2012). *Divan Şiirinde Ashab-ı Kehf'in ve Râşih'in Ashab-ı Kehf Mesnevisi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Yekbaş, H. (2013). Divan Şiirinde Ashab-ı Kehf (Düz. S. Küçükdağlı ve S. Yakar). *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu 20-22 Eylül 2012 içinde* (s. 311-325). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Valiliği Yayınları.